

MARSDAGARNE I STOCKHOLM 1848.

I början af mars 1848 lefde Stockholm i lugn och ro, och man visste icke annat heller om tillståndet i den öfriga världen. Rörelserna i Italien och några förebud till omhvälfningar annorstädes gaf man icke mycket akt på. Vår representationsreform låg oss mest om hjärtat, men därom afhandlade vi i allsköns stillhet.

Söndagen den 27 februari hade det nya sällskapet *Reformvännerna* haft ett af femtio eller sextio personer besökt möte under ordförandeskap af kammarherren C. J. Hallenborg (far till ryttmästaren, den framstående ledamoten af Första Kammaren), och där dryftades frågan helt hyggligt mellan professor Thomander, kryddkramhandlaren Brink, baronerna A. Hermelin och A. C. Raab, borgmästaren i Västerås Ekholm, bondeståndets talman Hans Jansson, den kände riddarhusledamoten P. R. Tersmeden, L. J. Hierta, W. F. Dalman m. fl.

Från Paris hade man icke hört något synnerligt märkvärdigt. Konung Ludvig Philip hade varit illamående strax på nyåret, och då hade treprocentsräntan fallit något, men så hade både kungen och räntan kryat till sig. Äfven i Frankrike önskade

man en representationsreform, och därför skulle man hålla reformbanketter, hvilka icke voro omtyckta af Guizot, konseljpresidenten, men det fäste man sig just icke mycket vid här hos oss.

Först den 4 mars förnams ett rykte om oroligheter i Paris, således *nio* dygn efter den 24 februari! Det må ihågkommas, att Sverige då ej hade några järnvägar samt ej heller elektrisk telegraf, hvarför det vanligtvis drog ut ända till tio eller elfva dagar, innan vi fingo de senaste nyheterna från Paris. Det rykte som den 4 mars spreds i Stockholm var första underrättelsen om hvad som timat i Paris redan den 23 februari. Då lästes visserligen i Dagligt Allehanda, att Paris vore i uppror samt att elden, som legat under askan och glimmat, hade brutit ut, under det marseljäsen dånade öfver boulevarderna, men ett postskriptum i samma nummer af tidningen tillade, att lugnet syntes återkomma, och att den 23 på aftonen skulle Paris illuminera för att visa sin belåtenhet med att ministärförändring ägt rum.

Under de närmast följande dagarne hördes ingenting af från Paris, men den 7 mars, som var fetisdagen, lästes i Posttidningen, att ministären Guizot visserligen hade trädt tillbaka den 23 februari kl. 4 e. m., men att dess efterträdare, ministären Molé, haft samma öde några timmar senare samt att Thiers och Odilon Barrot, som bildat den nyaste ministären, icke kunnat hålla sig kvar längre än till den 24 på förmiddagen, hvarpå konung Ludvig Philip kl. 1 samma dag afsagt sig kronan, då republiken utropats.

Den underrättelsen satte hela Stockholm i rörelse, och under onsdagen den 8 mars jublades här öfver-

allt. Aldrig, hvarken förr eller senare, har man väl sett en sådan hänförelse i vårt samhälle, och den som ej själf varit vittne därtill, skulle svärigen tro, att republikens utropande i främmande land kunde med sådan förtjusning firas i ett kungarike.

Att ungdomen skulle visa sig hänförd öfver hvad som ansågs vara den nya tidens seger öfver föräldrade former, var förklarligt, men äfven gamle män uttryckte helt oförbehållsamt sin stora glädje öfver att konungatronen i Frankrike var störtad. Man prisade det »tappra franska folket», som så plötsligt gjort slut på en gammal monarki. Så väl i enskilda samkväm som på källare och kaféer tömdes skålar för revolutionen, och champagnen flöt i strömmar, kan man säga. Litet hvarstädes stämde man upp marseljäsen.

Förhållandet var för öfrigt likadant på flere andra ställen i Sverige, i synnerhet i Uppsala, där man oupphörligt sjöng den franska revolutionssången samt ropade *pereat* för professor Palmblad, utgifvare af den konservativa tidningen *Tiden*, som 1848 kom ut i Stockholm, fastän redaktionen bodde i Uppsala. Palmblad hörde med mycket lugn på de mot honom fientliga ropen, log och sade:

— Jag hör, att herrar studenter äro ute och dela ut betyg.

Vidare underrättelser från Frankrike afvaktades hvarje dag med det mest spända intresse. Mången fruktade för den visst icke otänkbara möjligheten, att en kontrarevolution kunde kasta öfver ända den unga republiken. Men då de närmaste dagarne icke medförde någon sådan underrättelse, lugnade man

sig, och snart ansåg man republiken stadfast för all framtid. Det kunde icke komma i fråga annat än att Lamartines idealrepublik skulle, blott den öfverstått de första svårigheterna, blifva det samhällsskick, som alltid skulle lyckliggöra Frankrike och såsom en ledstjärna lysa för öfriga folk!

Det var hvad åtminstone vi unga då ej blott hoppades, utan ansågo alldeles säkert. Och de unga räknade sina led långt upp i mannaåldern. Likväl var den där kärleken till republiken bra platonisk. Det var väl knappt någon bland dessa entusiaster som skulle ha velat hjälpa till för att få en republik äfven i Sverige.

* * *

Stockholm skulle emellertid ha en reformbankett, och ehuru reformvännernas sällskap fanns redan innan man här visste någonting om revolutionen i Paris, så torde väl underrättelsen därom med däraf föranledd hänförelse ha bidragit till banketten. På söndagen den 12 mars hade nyssnämnda sällskap en sammankomst i Lilla börssalen, då grosshandlaren Frans Schartau var ordförande, och där man såg till och med gamla konservativa ledamöter af bondeståndet, t. ex. Peter Jönsson i Träslända, hvilken nu »sulle tro», såsom han uttryckte sig, att man borde göra något för reformen. Ännu märkligare var, att själfve Nils Strindlund, den mest konservative bland alla, hade där infunnit sig. För öfrigt deltog C. J. L. Almqvist, Thomander, Dalman, Hierta, Ekholm, borgmästaren i Västerås, och Wetterbergh (onkel Adam) m. fl. kända liberale.

Egentliga upphofvet till banketten var dock icke reformvännernas *sällskap*, utan några enskilda af dess ledamöter, förnämligast bokhandlaren, magister C. A. Bagge och dr C. A. Wetterbergh. Det beslöts, att endast två skåtal skulle hållas, det ena för *konungen* och det andra för *representationsreformen*. Däremot protesterade Anders Lindeberg, August Blanche, J. G. Carlén och T. Sandström, alla kända som framstående liberaler. Sandström, kvick och hjärtlig, var då redan intendent vid Allmänna Barnhuset, men sina frisinnade åsikter trogen. En tidningspolemik uppstod mellan dessa herrar och magister Bagge, men ledde endast till att de förra ströko ut sina namn från bankettlistan. Carlén bedyrade särskildt, att han ej ville vara med, då han icke finge föreslå skäl för franska revolutionen och läsa upp verser, hvilka skulle följas af fanfarer. Andra anmälde också sitt missnöje, och starka bearbetningar gjordes mot tillställningen, enär denna ej befunnits nog radikal, utan fick namn af »beskedlighetsbankett».

* * *

Banketten gick emellertid för sig i De la Croix' salong, och bevistades af omkring 400 personer. Det var lördagen den 18 mars. På morgonen samma dag hade man på åtskilliga ställen i staden funnit en proklamation anslagen af följande utseende:

5000

Medborgare

Samlas på Brunkeberg i afton!

Lefve reformen.

Allmän rösträtt.

Vid middagstiden syntes militärpatruller till häst och fot genomströfva Stockholm. Högvakten vid kungl. slottet och »corps de gardes» besattes med mångdubbel vaktstyrka. Fotgardisterna hade sina kartuschremmar fullsatta med patroner, och hästgardes pistoler voro synliga. De gardister som ej deltog i patrullerandet voro färdiga att vid första kommando rycka ut. Hela polisstyrkan hölls dessutom på benen.

Allt detta väckte naturligtvis uppseende. Ju flera militärer syntes på gatorna, dess talrikare blefvo de civile som skulle taga dem i betraktande. Många förargades öfver de militära tillrustningarna, men flertalet skrattade åt dem. Man gjorde naturligtvis jämförelse med Paris och sade:

— Då ett franskt drama skall återgifvas på svenska, förlorar det nästan alltid i öfversättningen.

Banketten började kl. 3 e. m. Man satt vid fem långa bord i De la Croix' stora sal. Bagge och Wetterbergh, hvilka hade, tycktes det, gjort sig till värddar, utan att ha därtill fått särskildt uppdrag, sutto vid hvar sin ända af det mellersta bordet, hvilket liksom de andra var, såsom någon uttryckte sig, fullsatt med krukor. På hvarje bord stod ett frihetstempel af socker.

Vid måltidens slut föreslog magister Bagge konungens skål, och den följdes af en utaf med. d:r Herman Säterberg författad sång — —

»Se hvad lågor och mord
På den sydliga jord!
Hör hvad gny, hör hvad brus
Se hvad vålden i grus!

Det är anden som flytt
Ur sitt fångsel på nytt
Och tar åter sin rätt
På förvillelser mätt.
Tro ej folket vill strid;
Men hvar dess ära kränkes af en ljugande frid
Och det sviker sitt hopp,
Vill det resa sig opp —
Och när *världsfloden* skummar,
Hvem häjdar dess lopp?»

Herman Säterbergs sångmö var just icke som bäst inspirerad den gången, men för sin möda lönades hon likväl med kraftigt bifall.

När bifallssorlet slutligen tystnat, uppstod d:r Wetterbergh och föreslog skålen för *representationsreformen*, hvilken skål också följdes af verser. Därpå talade f. talmannen Anders Ersson för *rättvisa och enighet*, och Thomander för *allas rätt*, hvarpå uppstämdes »samloms bröder kring frihetens fana».

Den mest uppmärksammade talaren var August Anckarsvärd, som erinrade om, att det funnes något ruttet i samhället, yrkade på ståndskillnadens borttagande samt att valrätten utsträcktes så långt som möjligt, men med betryggande af intelligensens rätt att blifva representerad, föreslog två kamrar och att alla val skulle ske per capita, angrep ministären och önskade upprättande af ett borgaregarde af Stockholms alla bildade invånare samt slöt med en skål för *reformmöten i alla landsändar*.

Magister P. E. Svedbom, lärare i Nya Elementarskolan, förelade de närvarande tre frågor: 1) Kunna ståenden anses för uttryck af nationens vilja, önskingar och behof? 2) Viljen I, att grundlagens bud,

det ständerna skola vara folkets representanter, skall blifva en sanning? och 3) Ansen I förändring kunna vinnas genom stånden?

Den första och den sista frågan besvarades med dundrande *nej*; den andra däremot framkallade ett lika kraftigt *ja*.

* * *

Det nu omnämnda var det hufvudsakliga som tilldrog sig på banketten. Men under densamma hade tusentals nyfikna samlat sig på Brunkebergstorg. De förde visserligen litet oväsen, hurrade då och då, men inga svårare oordningar förmärktes, och inga kunde egentligen väntas heller, ty vid morgonproklamationerna fäste väl ej många afseende. På kungl. teatern gafs den aftonen »Friskyttan» med Jenny Lind i Agatas parti. Under föreställningen, som bevistades af kungl. familjen, fick öfverståhållaren, som befann sig i kungliga logen, rapport, att en större folkmassa, som samlat sig på Brunkeberg, därifrån dragit till den inre staden under oljud och stenkastning.

Så var det. Från Brunkeberg hade många med mig följt den skrånande folkhopen för att se »hvad det skulle bli af». Det var ju icke blott oförsiktigt utan enfaldigt, till och med orätt, men när man är benägen för iakttagelser och tycker om att »studera folklivet», dessutom är ung och rörlig, så följer man med strömmen. Det var hvad jag gjorde.

— Hvart bär det af?

— Till Storkyrkobrinken, säges det.

— Hvad skall man göra där?

Det tycktes ingen ha reda på. Men när man kom till Storkyrkobrinken, visade det sig att folkhopen icke vore alldeles utan ledning, åtminstone för tillfället, ty då började genast stenkastning mot det af änkefru Törnqvist ägda huset n:o 9, och hotfulla skrån hördes mot presidenten von Hartmansdorff, som bodde där. Det var således tydligt, att man icke på måfå hade begifvit sig till Storkyrkobrinken, utan att om också flertalet icke kände till ändamålet och bara följde med af nyfikenhet eller för att få nöjet att skrån, så måste det dock ha funnits några, hvilka ville visa sitt misshag särskildt mot von Hartmansdorff och därför ledde folkmassan till dennes bostad.

Han hade dels genom sitt uppträdande på Riddarhuset, dels från den tid han som hofkansler slungade indragningsmaktens åskor mot oppositionspresen gjort sig i hög grad förhatlig. Nu skulle man börja med att krossa hans fönsterrutor.

Men emedan presidenten bodde två trappor upp, blef det rutorna en trappa upp som mest träffades. Där bodde grosshandlaren G. F. Smerling, hvilken hade sitt kontor (firman Pauli & komp.) i n:r 26 Skeppsbron. Han var gift med L. J. Hiertas syster, och bland hans fem barn voro kanslirådet F. Smerling, grosshandlaren Leonard Smerling (firma L. J. Hierta) och presidentskan L. Bredberg.

Det har sagts, att polisen mycket väl visste, det Hartmansdorffs bostad skulle göras till föremål för någon demonstration eller till och med för våldsheter, men det påståendet har dock ingalunda bevisats.

De som lyckades leda folkmassan till Storkyrkobrinken hade sannolikt icke själfva någon på förhand uppgjord plan, utan funno tillfället gynnsamt först då de sågo det myckna folket samladt på Brunkeberg och synbarligen benäget att bråka litet.

Emellertid var uppträdet i Storkyrkobrinken af ganska obehaglig beskaffenhet, och den som väl kommit in bland den täta mängd, hvilken omgaf stenkastarne, hade ej så lätt att komma därifrån. Hela brinken var fylld af folk, men de egentliga våldsverkarne voro visst ej flere än trettio eller fyrtio, till större delen illa klädda ynglingar. Någon anförare såg man ej till. Samtidigt med bombarderingen af fönsterrutorna angreps den i tid stängda portdörren, och detta angrepp var så kraftigt, att man måste förvåna sig öfver att dörren icke krossades. Hade den gifvit vika och folkmassan eller åtminstone de ursinnigaste bland mängden lyckats intränga i huset, vet man ej hvad följden kunnat blifva. Man måste naturligtvis tänka på hvad som tilldrog sig helt nära här trettioåtta år förut, då Axel Fersen mördades.

Polis syntes visserligen, men endast i spridda exemplar, och kunde ingenting företaga mot stenkastarne, så relativt få dessa än voro. De stenar som ej kastades mot fönstren slungades mot polisbetjänterne, men uppgiften, att dessa äfven skulle ha träffats af knifhugg, synes vara diktad, liksom berättelserna om det »stenregn» som skulle ha kommit från åtskilliga fönster. Ett sådant »regn» skulle förutsätta, att betydligt antal stenar uppburits i husens öfre våningar och där magasinerats för att användas

vid lägligt tillfälle eller ock i största hast vid *detta* tillfälle forslats upp i våningarna och i vindsgluggarna för att därmed bombardera polisen och militären. Men ingendera af dessa förutsättningar har något rimligt skäl för sig. Nog blefvo både polisbetjänter och soldater träffade af stenar, somliga till och med ganska allvarsamt, men de stenarne kommo nog från folket *på gatan* och icke uppifrån husen eller taken.

Visst är, att jag hvarken på lördagen eller söndagen såg en enda sten komma från höjden. Lika obestyrkt torde det påståendet vara, att skott aflossats från husens öfre våningar på militären, ehuru sådant dock kunnat vara rimligare, enär man mycket lättare praktiserar ett gevär upp för åtskilliga trappor, såvida det ej redan funnits i de öfre våningarna, än man kånkar upp en mängd gatstenar.

Ett annat fantasifoster är otvifvelaktigt den uppgiften, att man bland folkmängden sett åtskilliga personer väpnade med gevär. Den som var ögonvittne till tilldragelserna i Stockholm den 18 och 19 mars 1848 kan intyga, att några andra vapen än stenar och möjligtvis en och annan knölpåk ingalunda förekommo bland folket. Icke ett enda skott lossades mot militären. Denna sköt däremot så många flere skott, hvilket ju också var ganska naturligt, då den måste försvara sig mot den täta och häftiga stenkastningen.

* * *

Det har sagts, att öfverståhållaren i spetsen för en trupp hästgardister red i skridt ned för Stor-

kyrkobrinken och lyckades tränga massan undan från huset n:o 9. Om en sådan promenadrikt verkligen gjorts, hvilket ju är ganska möjligt, fastän det då måste ha skett senare på aftonen, så var det dock icke den som *först* trängde undan folket, utan det verkställdes af en ganska häftig »choc» af hästgarde, som i skarp traf rusade utför brinken, huggande till höger och vänster och sårande många bland folket.

Jag trängde mig upp mot husväggen (trottoarer funnos icke då ännu) vid Bianchinis då i Storkyrkobrinken belägna schweizeri, under det sablarne susade om öronen på oss. Det varade blott ett par ögonblick men det var ganska obehagliga ögonblick. Få minuter därefter red samma trupp i sakta mak åter upp för brinken.

Under tiden hade en afdelning fotgarde fattat posto utanför det hus, som utgjort föremål för folkets anfall, och Storkyrkobrinken var nu i det närmaste rensad. Men människolif spilldes och många oordningar föreföllo innan den 18 mars gått till ända.

* * *

Storkyrkobrinken var, som sagdt, nu i det närmaste rensad, förnämligast genom den nyss nämnda, synnerligen häftiga »choc» som utförts af lifgardet till häst. Längre dröjde det dock icke, förrän hela brinken mellan Stadssmedjegatan och Riddarhustorget åter var fylld af folk, åtminstone på högra sidan från nämnda gata. En stor del af den vänstra upptogs af den fotgardesbetäckning som skyddade änkefru Törnqvists hus, men som ingalunda kunde skydda

sig själf för stenkastningen, hvilken änyo tilltog i häftighet.

En del af folket sökte tränga upp i öfre delen af brinken, men där stod en ännu starkare afdelning fotgarde, hvilken visserligen hindrade framträngande till Storkyrkan och slottet, men själf led mycket af stenarne, hvilkas antal där verkligen gjorde skäl för namnet »stenregn». Många soldater sårades, somliga ganska farligt, ehuru icke någon, hvilket dock upp-gafs, dödades. Flere af kavalleriets hästar blefvo också sårade, några ganska allvarsamt.

Enligt en i Posttidningen några dagar efteråt meddelad, men högst opålitlig och i flera afseenden ensidig skildring af oroligheterna, hvilken talade om knifhugg från folkets sida samt skurar af sten från husens öfre våningar och att eldvapen varit synliga i folkhopen, liksom att skott afskjutits från fönstren — enligt denna apokryfiska framställning från en person som sannolikt icke själf sett något af tilldragelsen, skulle också en kanon ha planterats mellan gamla banken och Storkyrkan. Det är ju möjligt, men då måste den icke ha stått där länge, ty ett par timmar efter den korta gevärselden fanns ingen kanon på den platsen och ej hörde jag någon bland de personer som förut befunnit sig på ort och ställe tala om någon sådan. Att icke något enda kanon-skott lossades under de två dygn oroligheterna fortgingo, är alldeles säkert. Men att gevärsskott däremot föllo, och det i flera omgångar, från militärens sida, är lika visst.

Under folkhopens skrän och hänskratt red kommandanten öfverste Dævel ned för Storkyrkobrinken,

varnande och förmanande. Han var mycket populär både hos militären och stockholmarne i allmänhet, men under stenkastningen träffades han i hufvudet af en stor sten. Det sår han fick måste dock ej ha varit af allt för svår beskaffenhet, om han, som det sades, redan samma afton åter satt till häst och red omkring på inspektion. Att han på söndags afton var i rörelse, kan jag intyga.

* * *

Redan kl. 7 på lördag kväll hade en tjänsteman i poliskammaren inför folkhopen uppläst öfverståthållarens uppmaning att den måste skingra sig. Den uppmaningen hade blifvit utan påföljd, och lika litet hörsammades öfverståthållarens flera gånger upprepade varningar. Folkhopen fortfor med otidigheter, skrån och stenkastning. Ny »choc» gjordes af hästgardet nedför och uppför brinken, och nya tillkomna afdelningar af fotgardet trängde med fälld bajonett ned till Riddarhustorget och fattade posto mellan Stora Nygatan och Myntgatan, under det be-teckningen af änkefru Törnqvists hus stod kvar där, och öfre delen af brinken fortfarande innehades af de på den punkten först uppställda gardisterna. Dessa ledo mest, ty där var stenkastningen häftigast, och mot den punkten riktades folkhopens anfall ihärdigast. De bland den skrånande och stenkastande massan, som trängts nedåt Riddarhustorget, sprungo genast upp för Stora Gråmunkegränd tillbaka till Västerlånggatan eller upp för gränderna från Myntgatan till

Stadssmedjegatan, och i dessa gators mynningar, i Storkyrkobrinken rasade det värsta tumultet.

Plötsligt hördes en trumhvirvel, som öfverröstade folkets skrån, och strax därpå smattrade gevärsskotten. Första plutonen gaf eld i brinken, och den andra gjorde vändning och sköt inåt Västerlånggatan. Andra skott riktades inåt Helvetigränd å ena sidan och Svenska Prästgatan å den andra. Det lät hemskt nog i de trånga gatorna mellan de höga husen, och ehuru icke många personer träffades blefvo skotten dock icke alldeles utan verkan.

Men man har aldrig försport, att flera än *en* blef dödsskjuten den aftonen. Det var en vaktmästare i tullverkets uppbörds- och kassörskontor vid namn Magnus Werner, hvilken bodde vid den del af Prästgatan som då kallades Svenska, helt nära Storkyrkobrinken. Han hade icke på något sätt deltagit i tumultet, utan gått ut på gatan för att stänga fönsterluckorna till sin å nedra botten belägna bostad och genast träffats af ett skott från brinken. Han dog dock icke genast. I Posttidningen uppgifves, att han aflidit först den 28 mars, i en ålder af 65 år 7 mån.

På ett porträtt i färglagd teckning, som finnes i en enskild samlares ägo, af samme man är antecknadt, att dödsdagen varit den 23 i samma månad. Men dagen må ha varit hvilken som helst, så är dock visst, att vaktmästar Werner dog af det skottsår han erhöll på aftonen den 18 mars.

Så snart skjutningen börjat, begaf sig den bekante riksdagsmannen i borgareståndet Ekholm, borgmästare i Västerås, till konungen, hvilken just då

återkommit från operan, hvars föreställning han icke bevistat till slutet. Ekholm besvor hans majestät att gifva befallning om eldens upphörande samt att själf söka lugna folket. Konungen följde rådet, steg till häst och red i sällskap med sina söner, men utan betäckning, bort till Storkyrkobrinken, där han talade till folket och frågade hvad det önskade.

Den frågan var icke så lätt att besvara, ty egentligen visste man icke hvad man önskade annat än få skräna och kasta sten. Emellertid hördes rop på, att de som häktats under aftonens lopp skulle frigifvas. Det beviljades, och polismästaren Bergman beordrades att oförtöfvadt begifva sig till rådstugan för att släppa ut dem som satts in där för deltagande i oroligheterna. Öfverståhållaren skulle i samma ändamål begifva sig till Kastenhof (nuv. Hôtel Rydberg), hvars häkte också fått mottaga några oroliga sällar. Konungen talade vänligt till folket, men uppmanade det allvarligt att genast upphöra med oordningarna och aflägsna sig.

»Lefve konungen!» skallade nu i Storkyrkobrinken, och folkmassan skingrade sig verkligen. Men flertalet gick icke hem, utan ställde till nytt oväsen utanför Kastenhof samt slog ut fönster hos Benjamin Leja.

I olika hopar drogo lugnets störare omkring på Norrmalm och krossade fönster här och där, såsom hos krigsministern Peyron vid Drottninggatan, f. d. statsrådet Lagerbjelke i n:r 10 Karduanmakaregränd, utrikes statsministern Ihre, Blasieholmstorg n:r 8 (utrikesministerhotellet), men sistnämnda fönsterutslagning berodde på ett misstag och var ämnad åt

den andre statsministern, grefve Posse, som bodde i n:r 4 Arsenalsgatan.

Landshöfdingen grefve Horn fick också sina fönster utslagna i landshöfdingsresidenset, 36 Drottninggatan, och han var just ingen populär person. Men hvarför man slog ut fönsterna hos värdshusvärdens Berggren på Hôtel Suède (då 29 Drottninggatan) är svårare att förstå. Emellertid klingade rutorna litet hvarstädes, såsom hos ärkebiskopen, som vistades här under riksdagen och bodde vid Drottninggatan, hos fabrikör Sjöberg, den kände spruttillverkaren, på Kungsholmen vid gamla bron, och på många flere ställen.

Slutligen ropades »till Hierta!» och folkhopen drog åter upp till Brunkeberg. L. J. Hierta lär verkligen ha fått en eller ett par fönsterrutor krossade i sin bostad uti Brunkebergs hotell. Men det var kanske hans bostads belägenhet tre trappor upp som räddade hans öfriga rutor.

Bland de vidunderliga rykten, som marsdagarna 1848 spriddes i Stockholm, var också ett som påstod, att L. J. Hierta föreslagit på riksdagen, att tjänstfolk skulle tjäna tre år utan lön. Andra sade, att han fordrat, att man skulle stadga, det tjänare icke finge flytta oftare än hvar femte år och åläggas bära särskild dräkt, ej olik korrektionisternas gråa kläder. De som nöjde sig med mindre orimliga rykten förklarade, att Hierta begärt husagans skärpande. Verkliga förhållandet var, att han just under då pågående riksdag väckt motion om husagans afskaffande.

Sedan man slagit in fönsterrutorna hos v. Hart-

mansdorff, sökte några af våldsgärningarnas försvarare, ty sådana funnos verkligen, godkänna det, emedan presidenten »hjälpde att beskydda judarne, som förtryckte de kristna och förde pengar ur landet». För öfrigt förblandades Hartmansdorffs och Hiertas föregifna illvilliga planer, och de två politiska motståndarne utmålades lika fult af den okunniga hopen.

Under det fönsterrutorna klingade i olika stadsdelar, fortfor tumultet lika häftigt på Gustaf Adolfs torg och sträckte sig upp åt Regeringsgatan, till dess denna gata rensades genom en ny »choc» af hästgardister. Men så snart den skrånande hopen skingrades på ett ställe, samlades den genast på ett annat, och så fortfor det under större delen af natten. Kl. 3 på morgonen tycktes dock lugnet vara fullkomligt återställt.

* * *

Men på söndagsmorgonen skulle Stockholm naturligtvis ut och se på förödelserna samt framför allt räkna de krossade fönsterrutorna, och så uppstodo åter folksamlingar. Många ämbetsmän och borgare erhöilo varningar för mot dem tillämnade våldshandlingar, och hotelser om mordbrand förnummos också.

Öfverståthållaren utfärdade proklamation med varningar och föreskrifter, och många välsinnade af Stockholms manliga befolkning bland de bildade klasserna sökte afstyra vidare oordningar. Yngre män i stort antal och af olika samhällsklasser erbjödo

sig frivilligt att därvid vara behjälpliga. De uträtade dock ingenting.

Kl. 4 e. m. var upploppet åter i gång, och fönsterinslagningen upprepades på Norrmalm. Den konditoributik med schweizeri, som i n:r 13 vid Drottninggatan innehades af August Davidson (Wilhelms bror), plundrades af en skara pojkar, men detta pojkestreck omtalades genast i andra stadsdelar såsom vore folket i färd med att plundra alla handelsbodas vid nämnda gata.

Storkyrkobrinken tycktes dock utöfva största dragningskraften på den oroliga folkmassan, och strax på söndagseftermiddagen var brinken åter fylld med en tät skara som förde ett förskräckligt oljud och kastade sten på den uppställda militären.

Öfverståthållaren infann sig själf bland hopen och sökte återföra den till ordning och lugn. Då detta icke hade någon verkan, upplästes upprorslagen af en öfverståthållaren följaktig civil tjänsteman, men folkhopen skingrades icke förr än någon hittade på att man borde gå till Brunkebergstorg igen för att slå in fönsterna hos polismästaren Bergman, som bodde i n:o 9 vid nämnda torg. Det hade man glömt, och för att genast godtgöra den försummelsen begaf sig en stor skara dit, hvarigenom folkhopen i Storkyrkobrinken betydligt minskades.

På eftermiddagen hade jag sammanträffat med en studentkamrat, som samma termin lämnat Uppsala och nu skulle begifva sig till Västkusten. Skjutsen stod redan färdig utanför Bergstrahlska huset, under det vi tömde ett afskedsglas på Winters (sedan Bährs) schweizeri i nämnda hus vid Riddarhustorget. Så

satte kamraten sig upp i skjutskärnan, men yttrade farhågor, huruvida han skulle komma oantastad ur Stockholm på en sådan afton, då upploppet tycktes tilltaga.

»Gevärssalvor får du nog höra, innan du kommer till tullen», sade jag och tog afsked af honom. Sedan dess har jag aldrig sett honom, men att han kom lyckligt ur staden den aftonen vet jag, och jag vet också, att han sedan i många år var kyrkoherde och prost i Halland.

Jag gick emellertid från Riddarhustorget upp åt Storkyrkobrinken, ty min redan omnämnda håg för iakttagelser var fortfarande lika stark. På hela sträckan af brinken från torget upp till Västerlånggats mynning fann jag ovanligt litet folk. Massan hade, sedan större delen dragit därifrån för att taga afglömda fönsterrutor under behandling, skockat sig mellan Västerlånggatan och Stadssmedjegatan samt något högre upp i brinken, där en gardesafdelning hindrade framträngandet åt Storkyrkan och slottet.

Ju närmare jag nalkades Västerlånggatan, dess skarpare skuro tjuven och hurraropen i mina öron, men snart kom ett ännu starkare ljud, som på ett ännu obehagligare sätt tog min iakttagelselust i beslag samt till och med betog mig hågen att tränga vidare framåt. Gardesafdelningen sköt skarpt, och kulorna pepo nedåt brinken. Jag gjorde genast helt om och skyndade in i förstugan till nr 11, Allmänna änke- och pupillkassans hus. Skjutandet fortsattes.

Jämte mig hade några andra personer tagit sin tillflykt till samma förstuga, men en dräng kom

nedför trappan och förklarade, att vi måste aflägsna oss, emedan han skulle stänga porten. Vi gjorde vår enhälliga gensaga. Att begifva sig ut i brinken vore att utsätta sig för alla möjligheter af att få en kula i sig. Kulorna fortforo att hvissla. Husmannen var dock mycket bestämd och ville ej höra på våra invändningar.

Vi förklarade, att han gärna kunde stänga porten, men väl ej borde vara så obarmhärtig, att han dref oss ut i kulregnet. Jo, det var just hvad han ville. Ingen främmande person finge uppehålla sig i huset en sådan afton . . . Han föll slutligen till bönboken, bad och besvor oss att lämna förstugan . . . Det ginge ju så fort att springa om hörnet . . . Visserligen, men kulorna gingo ännu fortare.

Slutligen läto vi dock beveka oss, ilade ut i brinken och kommo lyckligt om hörnet till Stora Nygatan. Men åt samma håll styrde fyra karlar, som buro en femte, hvilken icke gaf tecken till lif. Han var troligtvis dödsskjuten eller åtminstone mycket svårt sårad samt medvetlös, och han bars in på Palmblads rakstuga i hörnet af Gråmunkegränd och Stora Nygatan.

* * *

Många blefvo ihjälskjutna den aftonen, men till någon visshet om antalet tyckes man aldrig ha kommit. De sårade voro ännu flere. Bland de dödade var en f. d. kaptän Levin, hvilken som resande uppehöll sig i Stockholm och bodde vid Luntmakaregatan, men skulle ut och se på tillställningarna eller

som kanske råkade ut för en kula, då han skulle begifva sig hem. Han hade, såsom han själf förklarade innan han dog, från Myntgatan gått uppför Urvädersgränd för att undvika upploppet i Storkyrkobrinken, men då han helt försiktigt tittade fram ur hvalfgränden, fick han en kula i underlifvet och kunde endast släpa sig öfver Stadssmedjegatan, där han blef liggande på trappan utanför Brudins bokhandel i hörnet af Storkyrkobrinken.

Där förhörde han af underståthållaren, den sedan så obehagligt bekante Ungberg, och förklarade, att han icke haft kännedom om upploppet förr än han var nära att komma midt upp i det. Han klagade öfver svåra plågor och bad, att man måtte med ett nytt skott göra slut på hans lidanden. Ryttmästaren (sedermera hofstallmästaren) Tornerhjelm talade också med Levin, men på rakstugan, dit han förts döende, och han förnyade ända in i dödstunden sin försäkran om att vara oskyldig. Kyrkoherden Ekdahl intygade Levins stillsamma och redbara lefnadssätt.

Bland de dödsskjutna i folkhopen nämndes också en löjtnant Benzeltjärna, men sedan upplystes, att detta vore alldeles ogrundadt. Öfriga kände dödade tillhörde arbetsklassen, och några voro alldeles okända samt blefvo aldrig efterfrågade af några anförvanter eller vänner.

Åtskilliga egendomliga fall bland de sårade berättades, bland andra att en snickaregesäll, som fått en kula i benet och förts in på Herberts rak- och fältskärsstuga i Stora Gråmunkegränd, där träffats i andra benet af en ny kula, som trängt genom dörren,

medan ett fältskärsbiträde undersökte det första såret. Rakstugan var belägen i en utbyggnad på huset, hvilken låg rakt för grändens mynning i Västerlånggatan, och att soldaterna sköto från Västerlånggatan nedåt gränderna till Stora Nygatan, kan jag intyga.

Den fortsatta gevärselden i och omkring Storkyrkobrinken och Västerlånggatan verkade emellertid, att folkhoparne alldeles skingrades i den trakten. Långt på natten dröjde det ej heller förrän fönsterinslagningar och stenkastning mot trupperna hade upphört äfven i andra delar af Stockholm. Vid midnatt tycktes lugnet vara fullkomligt återställt i hela staden.

* * *

Och hvad företog Hartmansdorff sig under det folkhopen belägrade hans bostad, försökte spränga porten och slog ut fönster i huset? På lördagsaftonen förhöll han sig alldeles lugn i sin våning. Med sitt kalla och okufliga sinnelag och sitt oförtäckta förakt för »pöbeln» ville han icke vika från stället.

Han lär också ha tillbragt natten mellan lördagen och söndagen i ett rum åt gårdssidan i samma hus. Men då oordningarna tycktes börja upprepas på söndagsaftonen lät han förmå sig att i hemlighet lämna sin bostad. Bakom n:o 9 åt brinken låg ett åt Stora Gråmunkegränd vettande hus, hvilket hade samma ägare, änkefru Törnqvist, och stod i förbindelse med det först nämnda. Genom det huset begaf

presidenten sig till Gråmunkegränd, där en åkardroska väntade, anskaffad af fru Törnqvists måg, då varande löjtnanten, slutligen öfversten och chefen för Västgöta regemente E. Hj. Hagberg. I den droskan begaf Hartmansdorff sig till sin vän kammarjunkaren Carlheim-Gyllenskiöld, byråchef och expeditionsskriverare, som då bodde vid Norra Smedjegatan, där Hartmansdorff fick en trygg tillflykt.

Så uppgafs det i de dagarna, och uppgiften befanns vara tillförlitlig, hvaremot påståendet, att han då varit förklädd är, så vidt jag kunnat erfara, icke öfverensstämmande med sanna förhållandet, liksom en mängd annat skvaller och löst prat.

* * *

Enär högmässogudstjänsten i Storkyrkan störts af folkhoparnes skrån i grannskapet och emedan svårare oordningar befarades för eftermiddagen, vardt aftonsången inställd i nämnda kyrka. För 50 år sedan började den gudstjänsten kl. 4 på söndags-eftermiddagarna.

Åtskilliga förlustelokalerna stängdes. Föreställningen på K. Teatern, där »Figaros bröllop» med Jenny Lind i Susannas roll skulle gifvas, blef inställd. Äfven de närmast kommande dagarna inställdes nöjen och sammanträden, såsom Amaranterordens, sällskapet Thalias och Filharmoniska sällskapets, mamsell Mathilda Lindmarks kostymbal och Konstnärsgillet veckosammankomst på tisdagen.

Däremot hade Bildningscirkeln på själfva upploppssöndagen ett af sina vanliga söndagsgillen, och

det var talrikt besökt. Kapten Fahnehjelm höll föredrag om järnvägar, professor Stephens, den här mycket populäre engelsmannen, som sedan bodde i många år i Köpenhamn, talade om aktning *hos* arbetsklassen och aktning *för* arbetsklassen, och »k. sekter» Sven Hedlund, den unge liflige magistern, lämnade intressanta upplysningar om grefve Rudenschölds skola på Leckö.

Men ordföranden läste öfverståhållarens kungörelse mot oordningarna i staden och förklarade, att sällskapet till åtlydnad däraf skulle skiljas en timma tidigare än vanligt, hvarpå skraddaregesällen Trägårdh i varma ordalag uppmanade de närvarande att under hemgåendet ej låta sig förledas af nyfikenhet att bese uppträdena, utan hellre gå bakgator. Den uppmaningen mottogs med starka bifallsrop.

Öfverståhållarens på söndagseftermiddagen utdelade och på många ställen anslagna kungörelse innehöll, att alla portar skulle hållas stängda från kl. 10 e. m. till påföljande morgon kl. 5. Barn, tjänstefolk och arbetare förbjödos att visa sig utomhus, om de ej voro stadda i föräldrars och husbönders rätta ärenden. Hvar och en som efter kl. 10 på aftonen anträffades å gata skulle till patrull eller polis uppgifva namn, yrke och bostad. Mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m. finge man ej stanna på gatan och samtala. Lyddes icke tillsägelse därom, skulle den tredskande genast häktas.

Ehuru staden var fullkomligt lugn på måndagen, den 20 mars, utfärdades en ny kungörelse på tisdagen, hvilken skärpte bestämmelserna. Portarne skulle stängas redan kl. 8 e. m. Det handlande

borgerskapet uppmanades att vid nämnda timma stänga också sina bodar, och detsamma skulle gälla för alla krogar och »andra näringsställen» för de arbetande klasserna. Stockholm lefde i ett slags belägringstillstånd någon tid. Upplands, Södermanlands, Västmanlands regementen och Västmanlands grenadierer samt Lifregementets dragoner voro inkallade till tjänstgöring.

* * *

Men *hvarifrån* hade oroligheterna kommit? Därpå kunde ingen svara. *Hvem* vore upphofvet till proklamationen om de 5,000 medborgarne och till en annan sådan, som fördömde linieskeppen och utbragte ett lefve för kanonbåtarna? Det uppdagades aldrig, oaktadt man på börsern under måndagen samlade 3,000 rdr bko till belöning åt upptäckaren samt åt den som kunde uppgifva hvem som delat ut pengar bland folket i Storkyrkobrinken på lördag afton. *Att* pengar verkligen utdelats kunde ej heller bevisas.

En särskild belöning för samma ändamål utfästes på 3,333 rdr 16 sk. bko af borgerskapets femtio äldsta. Grosshandlaren S. Godenius skänkte 500 rdr bko samt Carnegie & komp i Göteborg 1,000 rdr bko.

Hvarken belöningar eller den polisundersökning som börjades på onsdagen, den 22 mars, kunde framdraga några upphofsmän, och det af det enkla skäl — att några egentliga sådana nog icke funnos. Polisundersökningen leddes af en särskild tillförordnad

rannsaktionsdomare, notarien i poliskammaren, v. härads höfdingen Carl Telander, och den undersökningen räckte i flera veckor, ja månader, vill jag minnas, utan att något af vikt kunde uppdagas. Man fick ej ens reda på alla som dödats och sårats, men det utreddes att 79 man af trupperna mer eller mindre svårt skadats, ingen dock lifsfarligt.

Bland de häktade som icke åter frigifvits var C. G. Almgren, bokhållare i rikets ständers bank. Denne hade, såsom det uppgafs, hållit upproriska tal, hvilka dock torde ha inskränkt sig till betydelselöst prat, och rannsaktionen med honom, hvarunder han i flere veckor kvarhölls i fängelse, ledde slutligen icke till annat än hans frigifvande. Ungefär likadant var förhållandet med guldsmeden Lenholm, som också hölls i häkte någon tid, men icke kunde fällas, samt för öfrigt med flere andra. Åtskilliga personer hördes upplysningsvis, och bland dem var grosshandlaren S. Godenius, hvilken under tumultet i Storkyrkobrinken på lördagsaftonen frågat några i folkhoppen om anledningen till deras beteende, därtill de svarat, att folket blefve ruineradt genom den nya tulltaxan. Godenius hade då upplyst dem om deras misstag, hvarpå andra röster fordrat de häktades lös-gifvande. Denna önskan hade Godenius framfört till konungen, som i detsamma visat sig till häst i brinken, och var det sannolikt i följd däraf som konungen gaf befallning om de häktades frigifvande.

Mycket skulle återstå att skildra från marsdagarne 1848, men det hufvudsakliga är här i korthet framställt sådant jag själf erinrar mig det.